

فصلنامه مطالعات کمی در مدیریت

دوره ۱۳، شماره سه، پاییز ۱۴۰۱، صص ۱۴۳-۱۵۸

تأثیر مولفه‌های عوامل نهادی بر رشد اقتصادی

منیره پورعلی^۱، یداله رجایی^۲ و محمد دالمن‌پور^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۹/۳۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۲۴

چکیده

در این پژوهش، به بررسی تأثیر مولفه‌های عوامل نهادی (حق اعتراض و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی بدون خشونت، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، کیفیت مقررات و کنترل فساد) بر رشد اقتصادی در ۱۵ کشور منتخب درحال توسعه طی دوره زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۰ با استفاده از پانل پویا در قالب تکنیک اقتصادسنجی گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) شده است. نتایج برآوردها حاکی از آن است که، تمامی مولفه‌های عوامل نهادی تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی دارند. بر این اساس، با بهبود و سپس با گسترش مولفه‌های عوامل نهادی، می‌توان در زمینه افزایش رشد اقتصادی، نقش قابل توجهی را ایفا کرد.

کلمات کلیدی: رشد اقتصادی، عوامل نهادی و پانل پویا.

^۱ دانشجوی دکتری، گروه اقتصاد، واحد میانه، دانشگاه آزاد اسلامی، میانه، ایران.

^۲ نویسنده مسئول، دانشیار، گروه اقتصاد، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. آدرس پست الکترونیکی:

dr.yadollah.rajaei@gmail.

^۳ دانشیار، گروه اقتصاد، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

نقش و جایگاه عوامل نهادی، واقعیتی است که نمی‌توان نسبت به آن بی‌تفاوت بود. بی‌توجهی در این زمینه می‌تواند لطمات جبران‌ناپذیری را بر روند رشد اقتصادی وارد کند. چرا که نهادها شکل دهنده محیط اقتصادی در کشورها می‌باشند. حتی به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان، عامل اصلی عقب‌ماندگی برخی کشورها نبود بستر نهادی مناسب برای فعالیت‌های مولد می‌باشد نه کمبود منابع سرمایه (ماتمیلولو و همکاران^۱، ۲۰۱۹). در بیشتر تحقیقات انجام شده، مطالعه خاصی در زمینه بررسی تأثیرات همزمان مولفه‌های عوامل نهادی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه در قالب پانل پویا^۲ و تکنیک گشتاورهای تعمیم‌یافته^۳ (GMM) صورت گرفته بود. لذا در پژوهش حاضر، به بررسی تأثیر همزمان مولفه‌های عوامل نهادی (حق اعتراض و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی بدون خشونت، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، کیفیت مقررات و کنترل فساد) بر رشد اقتصادی در ۱۵ کشور منتخب در حال توسعه طی بازه زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۰ با استفاده از پانل پویا در قالب تکنیک گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) پرداخته می‌شود. فرضیات پژوهش حاضر نیز به شرح زیر ارائه می‌شوند:

- ۱) حق اعتراض و پاسخ‌گویی بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه تأثیر دارد.
- ۲) ثبات سیاسی بدون خشونت بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه تأثیر دارد.
- ۳) اثربخشی دولت بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه تأثیر دارد.
- ۴) حاکمیت قانون بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه تأثیر دارد.
- ۵) کیفیت مقررات بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه تأثیر دارد.
- ۶) کنترل فساد بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه تأثیر دارد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

عمده شاخص‌های نهادی که به نهادهای حاکمیتی مربوط است و توسط کافمن^۴ و همکارانش در بانک جهانی مطرح شده‌اند را، می‌توان در شش متغیر حق اعتراض و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی بدون خشونت، اثربخشی دولت، کیفیت مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد بشرح زیر ارائه نمود:

^۱.Matemilola et al

^۲.Dynamic panel

^۳.Generalized Method of Moments

^۴.Kauffman

فصلنامه مطالعات کمی در مدیریت..... / ۱۴۵

حق اعتراض و پاسخ‌گویی: این شاخص نمایانگر مفاهیمی چون حقوق سیاسی، آزادی بیان و تجمعات سیاسی و اجتماعی، آزادی مطبوعات، میزان نمایندگی حکام از طبقات اجتماعی، فرایندهای سیاسی در برگزاری انتخابات و ... است که عمدتاً تحت عنوان شاخص دموکراسی مطرح می‌گردد.

ثبات سیاسی بدون خشونت: گویای مفاهیمی همانند ناآرامی‌های اجتماعی، ترور و اعدام‌های سیاسی، کودتا، آشوب‌های شهری، تنش‌های قومی و انتقال آرام قدرت در سطوح بالا می‌باشد.

اثربخشی دولت: کارایی یا اثربخشی دولت با سیاست‌گذاری و اجرا توسط دولت برای حمایت سیستم بازار مورد توجه واقع گردیده است. همچنین این شاخص به توانایی دولت در قانون‌گذاری، داوری دادگاه‌ها، تصمیمات مدیریتی در ارتباط با حاکمیت قانون، عدالت مدیریتی و قضایی همانند پاسخ‌گویی و شفافیت اشاره دارد.

کیفیت مقررات: این شاخص گویای مفاهیمی همچون مقررات دست و پاگیر، مداخله دولت در اقتصاد، سیاست‌های رقابتی، موانع تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای و دسترسی به بازارها است که با نام کیفیت بوروکراسی نیز مطرح می‌گردد.

حاکمیت قانون: این شاخص گویای مفاهیمی همچون اعتماد مردم به قوانین، قابلیت پیش‌بینی دستگاه قضایی، وجود جرم‌های سازمان یافته، احتمال موفقیت در شکایت علیه دولت همانند مولفه‌های سنجش شاخص حاکمیت قانون می‌باشد.

کنترل فساد: این شاخص مفاهیمی همانند فساد در میان مقامات رسمی، اثربخشی تدابیر ضدفساد، تأثیر آن بر جذب سرمایه‌های خارجی، پرداخت اضافی یا رشوه برای گرفتن مجوزهای اقتصادی و ... را سنجش می‌کند (بانک جهانی^۱، ۲۰۲۰).

تأثیر عوامل نهادی بر فرآیند رشد اقتصادی از کانال‌های مختلفی انجام می‌گیرد. در بیشتر موارد این رویداد سبب افزایش تلاطم در رشد اقتصادی می‌شود، به عبارت دیگر بخش‌های اقتصادی به این عوامل نهادی واکنش نشان می‌دهد. جهت‌گیری یک اقتصاد به سمت ایجاد اصلاحات در ساختار نهادها می‌تواند به ترغیب سرمایه‌گذاری بینجامد و از این طریق، پویایی اقتصادی و رشد پایدار را به همراه داشته باشد (عبداللهی^۲، ۲۰۱۳).

^۱. World Bank

^۲. Abdullahi

استیگلنیتز^۱ معتقد است، تعامل سازنده عوامل نهادی می‌تواند راه‌گشای موفقیت فرآیند رشد اقتصادی باشد. نهادهای کارآمد، محیط مناسبی برای تنظیم روابط مالی را به گونه‌ای کم‌هزینه، ساده و به دور از اتلاف وقت مهیا و از این رهگذر به عنوان دست یاری دهنده بازار موجبات رشد و توسعه اقتصادی را فراهم می‌سازند. هرگونه اصلاحات در حوزه عملکرد عوامل نهادی در جهت افزایش کارایی قوانین و مقررات، برقراری حاکمیت قانون، فراهم کردن امنیت لازم برای فعالیت‌های مولد اقتصادی، تضمین حقوق مالکیت، ایجاد ثبات اقتصادی و سیاسی، تسهیل ضوابط مربوط به تولید و تجارت، توسعه نهادهای اقتصادی و زیرساخت‌های اقتصادی، ایجاد فضای سالم، شفاف و رقابتی در اقتصاد و نظایر آن می‌تواند اقدامی در جهت فراهم کردن بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری ارزیابی شود.

چرا که، بی‌ثباتی و ناامنی اقتصادی و اجتماعی، گسترش فساد در نظام اداری و اجرایی کشور، ناکارآمدی نظام قضایی (طولانی شدن دادرسی، فساد در نظام قضایی، بی‌عدالتی و ...)، وجود کشمکش‌های داخلی و تنش‌های بین‌المللی و ناکارآمدی قوانین و مقررات، موجب افزایش هزینه‌های مبادلاتی، افزایش ریسک سرمایه‌گذاری و لذا کاهش انگیزه برای فعالیت‌های مولد اقتصادی شده که پیامد آن در بخش‌های اقتصادی نیز جلوه خواهد کرد، به‌طوری‌که در بلندمدت رکود گسترده‌ای بر این بخش‌ها خواهد افکند و مانعی بزرگ در مسیر توسعه رضایت بخش و مطلوب رشد اقتصادی خواهد بود (تاوارس^۲، ۲۰۰۹).

کارگزاران بخش خصوصی برای حضور مؤثر در عرصه سرمایه‌گذاری به محیطی آرام، مطمئن و امن نیاز دارند. محیط آرام، مطمئن و امن، زائیده ماهیت و رفتار دولت، عملکرد شهروندان و ساختار سیاسی - اجتماعی جامعه و محیط بین‌المللی است. اگر بخش خصوصی نسبت به دولت بی‌اعتماد باشد، این بی‌اعتمادی را به اشکال مختلف - از جمله خودداری از سرمایه‌گذاری مؤثر و در پیش گرفتن سیاست صبر و انتظار - ابراز خواهد کرد. اگر دستگاه قضایی، فاسد، غیر قابل پیش‌بینی یا ناکارآمد باشد، مردم مجبور خواهند شد به سازو کارها و توافقات غیررسمی تکیه کنند. ضرورت اتکا به چنین ساز و کارهایی، سرمایه‌گذاران را وا می‌دارد که خود را درگیر قراردادهای پیچیده و زمان‌بر نکنند.

^۱.Stiglitz

^۲.Tavares

اگر در جامعه حاکمیت نظم و قانون برقرار نباشد؛ بی‌اعتنایی به قراردادهای بویژه از جانب دولت رواج داشته باشد؛ سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی با خطر مصادره اموال خود از سوی دولت رو به رو باشند؛ تنش‌های نژادی و قومی و درگیری‌های درون یا برون مرزی به میزان چشم‌گیری محتمل باشد؛ نظام سیاسی حاکم و رهبران آن از ثبات کافی برخوردار نباشند و در مجموع اگر سرمایه‌گذار در جامعه ای «احساس امنیت» نکند، از روکردن دارایی خود و سرمایه‌گذاری خودداری خواهد کرد. در این حالت، سرمایه‌گذاران ممکن است سرمایه خود را به کشورهای دیگر منتقل کنند یا این که آن‌ها را در پروژه‌هایی کوچک‌تر و کوتاه‌مدت‌تر به کار اندازند (شریف آزاده و بحرینی، ۱۳۸۲).

پیشینه تحقیق

مطالعات خارجی

نوسریت و احمد^۱(۲۰۱۸)، به بررسی رابطه بین نهادها و رشد اقتصادی با لحاظ سطوح درآمدی پرداخت. در واقع نمونه‌های مورد بررسی با لحاظ گروه‌های درآمدی دسته‌بندی شده و سپس مورد ارزیابی قرار گرفتند. اطلاعات سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۹ برای ۱۲۶ کشور منتخب جهان با استفاده از تکنیک داده‌های پانلی مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج رگرسیونی گویای این امر است که در کشورهای با درآمد بالا شاهد رابطه مثبت می‌باشم ولی در کشورهای با درآمد متوسط و پایین شاهد رابطه منفی می‌باشیم.

ماریجا رادزویکا و بولدربرجا^۲(۲۰۱۸)، به بررسی تأثیر کیفیت نهادی بر رشد اقتصادی پرداختند. این مطالعه برای ۱۱۳ کشور منتخب جهان طی بازه زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۶ انجام شد و از تکنیک داده‌های پانلی نیز جهات بررسی رابطه فوق بهره گرفته شد. در نهایت براساس نتایج رگرسیونی شاهد رابطه مثبتی بین شاخص‌های عوامل نهادی و رشد اقتصادی طی دوره زمانی مورد بررسی می‌باشیم.

ایچر و اسچریبر^۳(۲۰۱۰)، به بررسی تأثیر فاکتورهای نهادی (از کانال‌های دموکراسی و حاکمیت قانون) بر رشد اقتصادی منتخبی از کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه با استفاده از تکنیک داده‌های پانلی با رهیافت گشتاورهای تعمیم‌یافته طی دوره زمانی ۱۹۹۱-۲۰۰۱ پرداختند و براساس نتایج حاصل از برآوردهای صورت گرفته، با بهبود فاکتورهای نهادی، رشد اقتصادی افزایش قابل ملاحظه‌ای را تجربه خواهد کرد.

^۱.Nusrate & Ahmad

^۲.Marija Radzeviča & Bulderberga

^۳.Eicher & Schreiber

پولتروویچ و پپو^۱ (۲۰۰۷)، به بررسی تأثیر فاکتورهای نهادی (در قالب شاخص‌های دموکراسی و حاکمیت قانون) بر رشد اقتصادی پرداختند. این مطالعه برای ۱۸۰ کشور منتخب جهان با تکنیک داده‌های پانلی در قالب روش حداقل مربعات معمولی انجام شد و براساس نتایج حاصله، تأثیر هر دو شاخص فوق بر روی رشد اقتصادی مثبت می‌باشد.

مطالعات داخلی

مبارک و همکاران (۱۳۹۷)، به بررسی تأثیر متغیرهای نهادی بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه و توسعه طی دوره زمانی ۲۰۱۵-۱۹۹۵ پرداختند. بدین منظور از مدل رگرسیونی انتقال ملایم تابلویی استفاده شده است. نتایج حاصل از برآورد مدل، با رد فرضیه خطی بودن، یک مدل دو رژیم با حدهای آستانه‌ای ۰/۱۶۲۷ و ۰/۶۲۵ را برای شاخص متغیرهای نهادی در کشورهای تحت بررسی پیشنهاد می‌نماید. نتایج مطالعه حاکی از تأثیرگذاری مثبت شاخص حاکمیت قانون بر رشد اقتصادی، البته با شدت بیشتر در رژیم دوم است. نتایج هم چنین نشان می‌دهند که در هر دو رژیم متغیرهای شاخص‌های کیفیت نهادی، آزادی اقتصادی، سرمایه انسانی و سایر متغیرهای کنترلی تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی دارند و شدت تأثیرگذاری متغیرها با تغییر رژیم در هر دو گروه کشورهای مورد مطالعه با بهبود کیفیت نهادی بیشتر می‌شود.

مبارک (۱۳۸۹)، در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر فاکتورهای نهادی (در قالب‌های حق اظهارنظر و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی، کنترل فساد، حاکمیت قانون، کیفیت بوروکراسی و اثربخشی دولت) بر روی رشد اقتصادی منتخبی از کشورهای اسلامی طی دوره زمانی ۱۹۸۰-۲۰۰۵ با روش داده‌های ترکیبی با رهیافت حداقل مربعات معمولی پرداخت. عوامل نهادی به‌طور جداگانه و کلی برای کشورهای منتخب اسلامی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج گویای آن است که میزان تأثیرگذاری فاکتورهای نهادی و حکمرانی برای کشورهای ایران، مصر، ترکیه و اندونزی نسبت به کشورهای دیگر دارای تأثیرگذاری کمتری است و فاکتورهای نهادی، عاملی در جهت تسریع جریان اقتصادی کشورهای مورد بررسی می‌باشند.

عیسی زاده و احمدزاده (۱۳۸۸)، در مطالعه‌ای به بررسی اثر فاکتورهای نهادی (در قالب حق اظهار نظر و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی، کنترل فساد، حاکمیت قانون، کیفیت بوروکراسی و اثربخشی دولت) بر رشد اقتصادی با تأکید بر نهادهای حاکمیتی پرداختند. جهت نیل به این منظور از تکنیک داده‌های

^۱. Polterovich & popov

ترکیبی با رهیافت حداقل مربعات معمولی برای دوره زمانی ۱۹۹۶-۲۰۰۵ استفاده شد و ۵۰ کشور منتخب جهان به تفکیک سطوح مختلف توسعه به عنوان نمونه مورد بررسی قرار گرفت. براساس نتایج حاصل از برآوردهای صورت گرفته، ارتباط مثبت و معنی‌داری به اثبات رسید.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش، تأثیرات همزمان مولفه‌های نهادی (حق اعتراض و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی بدون خشونت، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، کیفیت مقررات و کنترل فساد) بر رشد اقتصادی در ۱۵ کشور منتخب درحال توسعه (ایران، برزیل، مصر، اندونزی، اردن، موریتانی، مغولستان، فیلیپین، تایلند، کلمبیا، هندوستان، قزاقستان، مکزیک، پرو و آفریقای جنوبی) طی دوره زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۰ مورد بررسی قرار می‌گیرد و برای برآورد اثرات متغیرها نیز، از پانل پویا^۱ و تکنیک گشتاورهای تعمیم‌یافته^۲ (GMM) استفاده می‌شود. از جمله مزیت‌های این روش نیز، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- این روش به‌عنوان جایگزینی برای برآوردهای رگرسیونی مرسوم، مورد استفاده قرار می‌گیرد، که در این وضعیت، متغیر وابسته با یک وقفه در قالب متغیر توضیحی در مدل وارد می‌شود و لذا حالت دقیق‌تری از شیوه برآورد اثرات متغیرها را فراهم می‌کند و براین اساس، امکان پارامتربندی مجدد مدل به روش داده‌های تلفیقی پویا ایجاد می‌گردد.

- تخمین‌زن GMM با محاسبه تأثیرات ویژه فردی^۳ مشاهده‌نشده در مدل (که به‌صورت وارد کردن متغیر وابسته باوقفه به‌عنوان یک متغیر توضیحی در مدل انجام می‌شود)، کنترل بهتری را برای درون‌زایی کل متغیرهای توضیحی دارد.

- این برآوردگر از طریق کاهش تورش نمونه، پایداری و کارایی مدل برآوردی را افزایش می‌دهد (گرین^۴، ۲۰۱۸).

- در این روش می‌توان متغیرهای درون‌زا را نیز استفاده کرد. یکی از راه‌های کنترل درون‌زایی متغیرها، استفاده کردن از متغیر ابزاری است. یک ابزار زمانی قدرت لازم را دارد که با متغیر مورد بررسی، همبستگی بالایی داشته باشد، درحالی‌که با اجزای خطا، همبستگی نداشته باشد. به‌هرحال پیدا کردن

^۱. Dynamic panel

^۲. Generalized Method of Moments

^۳. Greene

^۴. Individual Specific Effects

۱۵۰ / تأثیر مولفه‌های عوامل نهادی بر رشد اقتصادی

چنین ابزاری بسیار مشکل است. یکی از مزیت‌های روش GMM این است که اجازه می‌دهد از وقفه این متغیرها به‌عنوان ابزارهای مناسبی جهت کنترل درون‌زایی استفاده کنیم.

- این روش بسیار انعطاف‌پذیر می‌باشد و به‌کارگیری این تخمین‌زننده، به‌ویژه هنگامی که الگو بیش از حد شناسا باشد، بسیار مفید خواهد بود.

- در این روش می‌توان پویایی‌های موجود در متغیر مورد بررسی را، در مدل لحاظ نمود.

- این مدل نیاز به اطلاعات دقیق توزیع جملات اخلاص نداشته و اساس آن بر این فرض استوار است که، جملات اخلاص در معادلات با مجموعه متغیرهای ابزاری، غیرهمبسته هستند.

- این روش به‌لحاظ احتمال وجود خودهمبستگی جمله خطا با متغیرهای توضیحی در مدل اثرات ثابت، از اعتبار بالاتری برخوردار می‌باشد.

- این روش حتی در نمونه‌های کوچک هم، به‌صورت دقیق و بدون تورش عمل می‌کند.

- کاهش یا رفع هم‌خطی در مدل، یکی دیگر از مزیت‌های این روش می‌باشد. چراکه استفاده از متغیرهای وابسته وقفه‌دار، باعث از بین رفتن هم‌خطی در مدل می‌گردد (بالتاجی^۱، ۲۰۱۳ و آرانو و باند^۲، ۱۹۹۱).

مدل مورد بررسی نیز، با استناد بر مبانی نظری و مطالعات تجربی مطرح شده در پژوهش حاضر، به شرح زیر معرفی می‌شود:

$$\ln Y_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln IF^1_{it} + \alpha_2 \ln IF^2_{it} + \alpha_3 \ln IF^3_{it} + \alpha_4 \ln IF^4_{it} + \alpha_5 \ln IF^5_{it} + \alpha_6 \ln IF^6_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Y: بیانگر رشد اقتصادی می‌باشد که با تولید ناخالص داخلی سنجش می‌شود.

حق اعتراض و پاسخ‌گویی (IF^۱): این شاخص، مفاهیمی چون حقوق سیاسی، آزادی بیان و تجمعات سیاسی و اجتماعی، آزادی مطبوعات، میزان نمایندگی حکام از طبقات اجتماعی و فرآیندهای سیاسی در برگزاری انتخابات را در بر می‌گیرد.

ثبات سیاسی بدون خشونت (IF^۲): از مفاهیمی همانند ناآرامی‌های اجتماعی، ترور و اعدام‌های سیاسی، کودتا، آشوب‌های شهری، تنش‌های قومی و انتقال آرام قدرت در سطوح بالا ناشی می‌شود.

^۱. Baltagi

^۲. Arellano & Bond

اثربخشی دولت (IF^۳): عمدتا بیانگر توانایی دولت در قانون‌گذاری، داوری دادگاه‌ها، تصمیمات مدیریتی در ارتباط با حاکمیت قانون، عدالت مدیریتی و قضایی، کیفیت تهیه و تدارک خدمات عمومی و استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی و صلاحیت و شایستگی کارگزاران می‌باشد.

کیفیت مقررات (IF^۴): مفاهیمی چون مقررات دست و پاگیر، مداخله دولت در اقتصاد، سیاست‌های رقابتی، موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای و دسترسی به بازارها را در بر می‌گیرد؛

حاکمیت قانون (IF^۵): طبق استناد بانک جهانی، اعتماد مردم به قوانین، قابلیت پیش‌بینی دستگاه قضایی، وجود جرم‌های سازمان یافته، احتمال موفقیت در شکایت علیه دولت از جمله مولفه‌های اصلی سنجش شاخص حاکمیت قانون می‌باشند.

کنترل فساد (IF^۶): از مفاهیمی چون فساد در میان مقامات رسمی، اثربخشی تدابیر ضدفساد، تأثیر آن بر جذب سرمایه‌های خارجی و پرداخت اضافی یا رشوه برای گرفتن مجوزهای اقتصادی ناشی می‌شود.

Ln و ε نیز به ترتیب، بیانگر لگاریتم طبیعی و جمله خطای تصادفی می‌باشند. لازم به ذکر است که اطلاعات مربوط به تمامی متغیرها از وب سایت بانک جهانی^۱، گردآوری شده‌اند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و برآورد مدل نیز از نرم‌افزار Eviews استفاده شده است.

نتایج و بحث

آزمون مانایی

جهت بررسی مانایی متغیرها از آزمون لوین، لین و چو^۲ استفاده شده است. این آزمون از مهم‌ترین آزمون‌های ریشه واحد در داده‌های ترکیبی می‌باشد. در این آزمون فرضیه صفر مبنی بر وجود یک ریشه واحد می‌باشد. همان‌طور که از جدول فوق پیداست، تمامی متغیرها در سطح مانا می‌باشند (I(۰))، لذا نیازی به تفاضل‌گیری وجود ندارد.

^۱. World Bank

^۲. Levin, Lin & Chu

جدول ۱- نتایج آزمون مانایی

متغیر	مقدار آماره	احتمال
LnY	-۳/۱۳۴۹	۰/۰۰۰۰
LnIF ^۱	-۲/۱۷۴۵	۰/۰۰۳۳
LnIF ^۲	-۲/۱۲۳۹	۰/۰۰۲۴
LnIF ^۳	-۳/۴۴۷۱	۰/۰۰۰۸
LnIF ^۴	-۲/۸۸۲۱	۰/۰۰۰۰
LnIF ^۵	-۳/۷۶۱۲	۰/۰۰۰۷
LnIF ^۶	-۳/۱۹۸۲	۰/۰۰۰۱

ماخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج برآورد مدل

جدول ۲- نتایج برآورد مدل

متغیرها	ضریب	احتمال
LnY(-۱)	۰/۷۸۱۱	۰/۰۰۰۰
LnIF ^۱	۰/۳۲۸۸	۰/۰۲۵۶
LnIF ^۲	۰/۳۳۹۷	۰/۰۰۰۵
LnIF ^۳	۰/۷۴۳۲	۰/۰۰۰۰
LnIF ^۴	۰/۸۲۰۹	۰/۰۰۰۶
LnIF ^۵	۰/۹۵۹۸	۰/۰۳۶۲
LnIF ^۶	۰/۴۸۱۸	۰/۰۶۵۶
	آماره	احتمال
آزمون والد	۸۸/۰۴۲۰	۰/۰۰۰۱
آماره سارگان	۸/۸۹۲۳	۰/۴۷۶۶
AR(۱)	-۲/۰۷۵۹	۰/۰۴۹۸
AR(۲)	-۱/۳۹۰۷	۰/۳۲۸۱

ماخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج جدول ۲ را می‌توان به شرح زیر ارائه نمود:

- ضریب رشد اقتصادی که با یک وقفه به عنوان متغیر توضیحی در مدل وارد شده است، مثبت و از لحاظ آماری در سطح یک درصد معنادار است.

حق اعتراض و پاسخ‌گویی بر رشد اقتصادی، تأثیر مثبتی دارد و در سطح پنج درصد معنی‌دار است (تأیید فرضیه ۱). ضریب این متغیر معادل ۰/۳۲ می‌باشد که بیانگر این امر است که، به‌واسطه یک درصد افزایش در حق اعتراض و پاسخ‌گویی، رشد اقتصادی معادل ۰/۳۲ درصد افزایش می‌یابد. این رابطه مثبت بدان مفهوم است که، هرچقدر در جوامع درحال توسعه، زمینه‌ها برای حق اعتراض و پاسخ‌گویی فراهم باشد یا حکومت دموکراتیک در این جوامع حاکم باشد، رشد اقتصادی روند افزایشی به‌همراه خواهد داشت.

ثبات سیاسی بدون خشونت تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد و در سطح یک درصد معنادار است (تأیید فرضیه ۲). ضریب این متغیر معادل ۰/۳۳ می‌باشد که بدان مفهوم است که، به‌واسطه یک درصد افزایش در ثبات سیاسی بدون خشونت، رشد اقتصادی معادل ۰/۳۳ درصد افزایش می‌یابد. دریانی هرچه قدر بسترهای ثبات سیاسی بدون خشونت در این جوامع بیشتر باشد، امکان تنش‌ها و درگیری‌های درون یا برون‌مرزی به‌میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد و در چنین حالتی رشد اقتصادی افزایش می‌یابد.

اثربخشی دولت بر رشد اقتصادی، تأثیر مثبتی دارد و در سطح یک درصد معنی‌دار است (تأیید فرضیه ۳). ضریب این متغیر معادل ۰/۷۴ می‌باشد که بیانگر این امر است که، به‌واسطه یک درصد افزایش در اثربخشی دولت، رشد اقتصادی معادل ۰/۷۴ درصد افزایش می‌یابد. در واقع چنین قابل اذعان است که در صورت وجود دولت اثربخش و کارا، سیاست‌گذاری‌های دولت از طریق حمایت‌های حسابگرانه، می‌تواند به تضمین هرچه بیشتر حقوق مالکیت افراد منجر گردد و از این طریق، زمینه‌های لازم برای رشد اقتصادی مهیا می‌گردد.

کیفیت مقررات تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد و در سطح یک درصد معنادار است (تأیید فرضیه ۴). ضریب این متغیر معادل ۰/۸۲ می‌باشد که بدان مفهوم است که، به‌واسطه یک درصد افزایش در کیفیت مقررات، رشد اقتصادی معادل ۰/۸۲ درصد افزایش می‌یابد. بر این اساس، هر چقدر مقررات دست و پاگیر در جوامع درحال توسعه کمتر باشد یا به‌عبارتی، کیفیت قوانین و مقررات در قانون‌گذاری، بیشتر مدنظر قرار بگیرد، رشد اقتصادی نیز به مقدار قابل توجهی ارتقا خواهد یافت.

۱۵۴ / تأثیر مولفه‌های عوامل نهادی بر رشد اقتصادی

حاکمیت قانون بر رشد اقتصادی، تأثیر مثبتی دارد و در سطح پنج درصد معنی دار است (تأیید فرضیه ۵). ضریب این متغیر معادل ۰/۹۵ می‌باشد که بیانگر این امر است که، به‌واسطه یک درصد افزایش در حاکمیت قانون، رشد اقتصادی معادل ۰/۹۵ درصد افزایش می‌یابد. به عبارتی، هرچقدر قانون در جوامع در حال توسعه بیشتر حاکم‌مند باشد، طبیعتاً حقوق مالکیت افراد در چنین حالتی، به نحو موثرتری تأمین می‌گردد و این امر نیز می‌تواند بسترهای لازم را برای رشد اقتصادی فراهم سازد.

کنترل فساد تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد و در سطح ده درصد معنادار است (تأیید فرضیه ۶). ضریب این متغیر معادل ۰/۴۸ می‌باشد که بدان مفهوم است که، به‌واسطه یک درصد افزایش در کنترل فساد، رشد اقتصادی معادل ۰/۴۸ درصد افزایش می‌یابد. دریانی، با کنترل هرچه بیشتر فساد، امکان تخصیص بهینه منابع انسانی و کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه فراهم می‌گردد و انگیزه فعالیت‌های تولیدی، افزایش می‌یابد و لذا رشد اقتصادی از این طریق محقق می‌گردد.

- برای بررسی معتبر بودن ابزارها از آزمون سارگان استفاده شده است، که آماره آزمون سارگان در واقع همان مقدار **J-Statistic** بوده و برای اینکه ابزارها معتبر باشند، باید بین ابزارها و جملات خطا همبستگی وجود نداشته باشد. با بررسی مقدار احتمال این آزمون؛ نتایج دلالت بر معتبر بودن فروض تخمین (مستقل بودن رگرسورها از جمله اخلاص) دارد، یعنی متغیرهای ابزاری استفاده شده در این مدل مناسب هستند و در نتیجه اعتبار نتایج جهت تفسیر تأیید می‌شود.

- آزمون دوم، آزمون همبستگی سریالی آرانو و باند می‌باشد. این آزمون، این فرضیه را که جملات پسماند برای رگرسیون‌های تخمینی دارای خودهمبستگی مرتبه اول (نه خودهمبستگی مرتبه دوم) هستند را بررسی می‌کند. بایستی آماره رگرسیونی مرتبه اول ($AR(1)$) معنی دار باشد و آماره رگرسیونی مرتبه دوم ($AR(2)$) معنی دار نباشد. با توجه به نتایج جدول فوق، ($AR(1)$) معنادار می‌باشد و ($AR(2)$) بی‌معنی می‌باشد. براین اساس، فرضیه صفر مبنی بر عدم خودهمبستگی مرتبه اول رد می‌شود و فرضیه صفر مبنی بر عدم خودهمبستگی مرتبه دوم رد نمی‌شود. در کل، نتایج آزمون آرانو و باند گویای این مطلب است که متغیرهای ابزاری مورد استفاده، مستقل از عبارت خطا بوده (خودهمبسته نیستند) و از اینرو برای تخمین، مناسب می‌باشند.

- در ادامه نیز از آزمون والد جهت معناداری همزمان رگرسورها استفاده شده است. فرضیه صفر این آزمون مبنی بر صفر بودن تمامی ضرایب با بررسی مقدار احتمال این آزمون در سطح معناداری یک درصد رد شده و در نتیجه اعتبار ضرایب برآوردی و در واقع معناداری کل مدل تأیید می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در پژوهش حاضر به بررسی تأثیر مولفه‌های عوامل نهادی (حق اعتراض و پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی بدون خشونت، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، کیفیت مقررات و کنترل فساد) بر رشد اقتصادی در ۱۵ کشور منتخب درحال توسعه (ایران، برزیل، مصر، اندونزی، اردن، موریس، مغولستان، فیلیپین، تایلند، کلمبیا، هندوستان، قزاقستان، مکزیک، پرو و آفریقای جنوبی) طی دوره زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۰ با استفاده از پانل پویا در قالب تکنیک اقتصادسنجی گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) شده است. نتایج برآوردها حاکی از آن است که، تمامی مولفه‌های عوامل نهادی تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی داشتند. حال با توجه به نتایج حاصله، پیشنهادات سیاستی به شرح ذیل ارائه می‌شوند:

۱) در جهت عملکرد هرچه بیشتر شاخص حق اعتراض و پاسخ‌گویی، تقویت مردم‌سالاری و اولویت‌بخشی به نظر اکثریت و توجه به خواسته‌های همگانی جامعه و تقویت نهادهای دموکراتیک، ضروری بنظر می‌رسد.

۲) جهت ایجاد زمینه‌های بیشتر برای شکل‌گیری ثبات سیاسی بدون خشونت، توجه بیشتر به آرا و نظریات اقلیت‌های سیاسی، قومی و مذهبی و پرهیز از هرگونه ایجاد تنش‌های سیاسی، می‌تواند ریسک سقوط و نابودی دولت را در جوامع فوق‌تاحد قابل توجهی کاهش دهد و در جهت ایجاد و گسترش فضاهای سیاسی باثبات در جامعه مؤثر واقع گردد.

۳) جهت اثربخشی هرچه بیشتر دولت، حذف نقش تصدی‌گری دولت و محدود نمودن وظایف دولت به ایفای وظایف حاکمیتی با هدف حفظ و بهره‌برداری بهینه از منابع جهت تولید مولد و پایدار، می‌تواند با افزایش کارایی دولت و تقویت حقوق مالکیت، نقش قابل توجهی را در ارتقای مولفه‌های بهره‌وری ایفا نماید. براین اساس، بهتر است که دولت‌های جوامع مورد بررسی، فعالیت‌های اقتصادی بیشتری را به عوامل اقتصادی بسپارند و به‌طور غیرمستقیم و هوشمندانه، عملکرد بخش‌های اقتصادی را مدیریت کنند.

۴) تدوین قوانین و مقررات مناسب‌تر با ساختار جوامع فوق و حذف قوانین دست و پاگیر خصوصاً در زمینه قوانین اجرایی، می‌تواند به عملکرد هرچه بیشتر مقررات (کیفیت مقررات) منجر گردد.

۱۱۵۶ تأثیر مولفه‌های عوامل نهادی بر رشد اقتصادی

۵) در جهت ارتقای سطح شاخص حاکمیت قانون، لازم است سیاست‌هایی در جهت گسترش دستگاه‌های قضایی مستقل، قابل پیش‌بینی و کارآمد، برقراری ثبات بیشتر در برنامه‌ها و اهداف طراحی شده دولت، ایجاد ساز و کارهای نوآورانه مانند روش‌های نوین برای حل منازعات، حفاظت بیشتر از حقوق مالکیت و نظارت‌های کاراتر بر حسن اجرای قراردادها، صورت گیرد.

۶) در جهت کنترل هرچه بیشتر فساد نیز، سه راهکار عمده افزایش نظارت بر کارگزاران دولتی متصدی ارائه خدمات، شفاف‌سازی فرآیندهای اداری و کاهش شدت قوانین و مقررات به شکل جامع، پیشنهاد می‌شود.

منابع

- شریف آزاده، محمدرضا و حسینی بحرینی، محمد. (۱۳۸۲). تأثیرپذیری سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران از شاخص‌های امنیت اقتصادی (۱۳۵۸-۱۳۷۹). نامه مفید، ۳۸، ۱۹۲-۱۵۹.
- عیسی زاده، سعید و احمدزاده، اکبر (۱۳۸۸)، بررسی اثر عوامل نهادی بر رشد اقتصادی با تأکید بر نهادهای حاکمیتی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۴۰، ۱-۲۸.
- مبارک، اصغر. (۱۳۸۹). اثر سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه بر صادرات در ایران. فصلنامه تخصصی پارک ها و مراکز رشد، ۲۵، ۳۹-۴۷.
- مبارک، اصغر، هژبر کیانی، کامبیز، معمارنژاد، عباس و پیکارجو، کامبیز. (۱۳۹۷). مطالعه تأثیر کیفیت نهادی و سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی. فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه، ۲۳، ۱۱۷-۱۴۶.
- Abdullahi, D. (۲۰۱۳). Effects of financial liberalization on financial market development and economic performance of the SSA region: An empirical assessment. *Economic Modelling*, ۳۰, ۲۶۱-۲۷۳.
- Arellano, M., and Bond, S. R. (۱۹۹۱). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *Review of Economic Studies*, ۵۸, ۲۷۷-۲۹۷.
- Baltagi, Badi H., (۲۰۱۳). *Econometric Analysis of Panel Data*. New York: John Wiley and Sons.
- Eicher, T. & Schreiber, T. (۲۰۱۰). Structural policies and growth: Time series evidence from a natural experiment. *Journal of Development Economics*, ۹۱, ۱۶۹-۱۷۹.
- Greene, W. H. (۲۰۱۸). *Econometric Analysis*. New Jersey: Pearson Publication.
- Marija Radzeviča, A., & Bulderberga, K. (۲۰۱۸). *The Role of Institutional Quality in Economic Growth: Implications for the Baltic States*. Bachelor Thesis.
- Matemilola, B. T., Bany-Ariffin, A. N., Azman-Saini, W. N.W., & Anuar, M. N. (۲۰۱۹). Impact of institutional quality on the capital structure of firms in developing Countries. *Emerging Markets Review*, ۳۹, ۱۷۵-۲۰۹.
- Nusrate, A., & Ahmad, H. (۲۰۱۸). Institutions and Economic Growth: Does Income Level Matter?. *MPRA Paper*, ۸۳۶۸۴, ۱-۳۴.
- Tavares J. (۲۰۰۹). Economic integration and the comovement of stock returns. *Economics Letters*, ۱۰۳, ۶۵-۶۷.
- World Bank. (۲۰۲۱). *World Development Indicators*. Retrieved from <http://www.worldbank.org/data/onlinebases.html>.
- World Bank. (۲۰۲۱). *The Worldwide Governance Indicators*. Retrieved from <http://info.worldbank.org/governance/wgi/>.

The impact of institutional factors components on economic growth

Monireh Pourali^۱, Yadollah Rajaei^{۲*} and Mohammad dalmanpour^۳

Abstract

In this research, to investigate the effect of the components of institutional factors (voice and accountability, political stability and absence of violence, government effectiveness, regulatory quality, rule of law and control of corruption) on economic growth in ۱۵ selected developing countries during the period from ۲۰۰۶ to ۲۰۲۰ using from the dynamic panel of Generalized Method of Moments (GMM) technique. The estimation results indicate that all the components of institutional factors have a positive effect on economic growth. Based on this, by improving and then expanding the components of institutional factors, it is possible to play a significant role in increasing economic growth.

Keywords: Economic Growth, Institutional Factors and Dynamic Panel.

^۱. Ph.D. Student, Department of Economics, Mianeh Branch, Islamic Azad University, Mianeh, Iran. Email address: pourali۱۴@gmail.com.

^۲. Corresponding Author, Associate Prof., Department of Economics, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email address: dr.yadollah.rajaei@gmail.com.

^۳. Associate Prof., Department of Economics, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email address: m.dalmanpor@gmail.com.